నవనాగరిక గ్రామజీవనము

పాలపర్తి ఆంజనేయులు గారు

౧

మాది గుడివాడతాలూకా ఏపూరు. వాళ్లు ఎప్పుడో యాభైయేండ్ల క్రిందట పొలాలు గొడ్డు గోదా లోకుల పాల్జేసి కరిణీకాలు కాలవన్ని పాటిమీద బూర్లె మూకుడు బోర్ల పడ్డవని బస్తీకెక్కారు. అప్పటివాళ్లకు కలెక్టరు ఆఫీసన్నా తాలూకా ఆఫీసన్నా మాతాపితృ స్థానాల్లో ఉండేవి. చెయ్యెత్తి దండం పెట్టేవారు. కాని మావాళ్లు యింకా కొంతమంది మా గ్రామంలోనే ఉన్నారు. వాళ్లను చూద్దామని వెళ్లాను. వెళ్లిందాక బులపాటుగా ఉందిగాని వెళ్లిన తర్వాత నీళ్లలో నుండి బయటపడ్డ చేపలాగ ఏంతోచక కొట్టుకున్నానంటే నమ్మండి. ఆవూళ్లో ఏళ్లబ్బా లేదు. బల్లలు కుర్చీలుమాట చెప్పేదేమిటి! న్యూస్‌పేపర్లు అసలే లేవు. మాట్లాడేవాళ్లు లేరు. వాళ్లను మనము పల్లెటూళ్ల గబ్బిలాయలంటే వాళ్లు నన్నూ నా వెఱ్ఱిమొఖాన్ని చూచి బస్తీగబ్బిలాయి అనుకొన్నారేమో అనిపించింది. ఇది బస్తీజీవిత రహస్యము.

ఒకనాడు సాయంత్రం ఏంతోచక హాండుస్టిక్కు పుచ్చుకొని కాలవగట్టున షికారుబయలు దేరాను. తుమ్మలులో ప్రొద్దుకుంకుతూన్నది. ఆకాశాన వ్యాపించిన కెంజాయ ఆకుల సందులోనుంచి చూస్తూంటె ఆవెనక ఏవైన పూరికొంపలుమట్టుకొని భగభగామండిపోతున్నాయేమో అనిపించింది. కళ్లకనిపించే దృశ్యంమంటల్లాగున్నా ఒంటికి మాత్రం చల్లని పిల్లవాయువులు తాకుతూంటె అన్యాయత్తమైన చిత్తంతో నడుస్తున్నా. ఆపరధ్యానంలోనే ఒకసారి తలయెత్తిచూస్తె కొంచెందూరంలో ఒకముసలాయన గట్టుమీద కూర్చొని ఉన్నాడు. ముఖం కొంచెం ముడతలు పడ్డది. తల, మీసాలు పూర్తిగా నెరిసి సబ్బుపూసినట్టున్నది. వయస్సు అరవై దాటి డెభైయ్యోపడిలో పడ్డట్టున్నది. ముఖానికి చెయ్యి అడ్డంపెట్టుకొని నావైపు పరకాయించి చూస్తున్నాడు. నేనూ ఆయన్ని సమీపించా. అల్లాగే తలయెత్తి

"ఏపూరుమీది" అన్నాడు.

"మాది బందరూ"

"మీ ఇంటి పేరేం?"

"మా ఇంటిపేరు ఏపూరివారు"

"రామయ్యగారి కొమాళ్లా"

"అవును"

"ఇల్లా ఎక్కడికి వెళ్లుతున్నారూ?"

"షికారువెళ్లుతున్నాను"

"కాసేపుకూర్చోండి" అన్నాడు ముసలాయన.

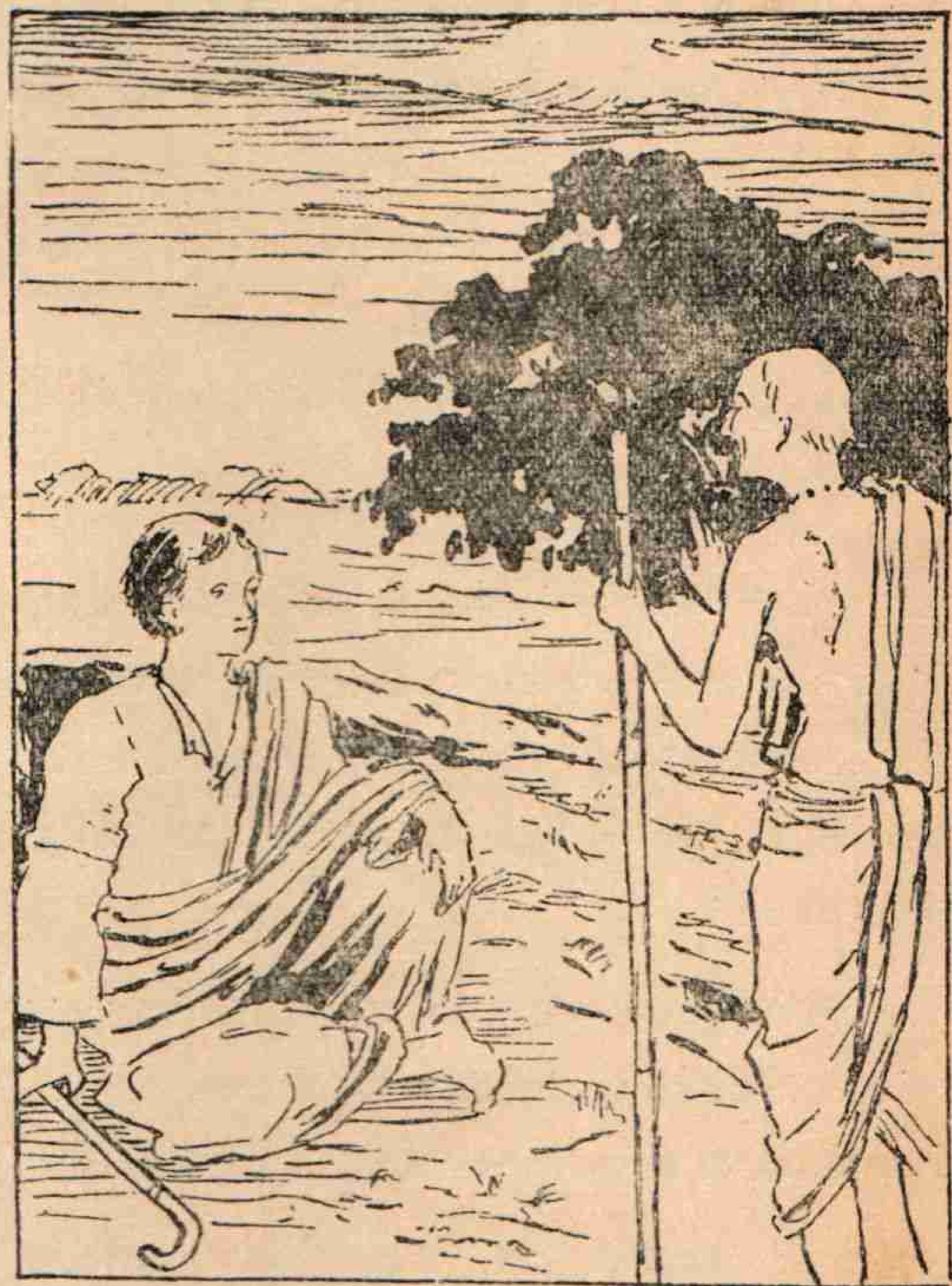

"పోనీ పెద్దవాడు కూర్చోమన్నాడు గదా అని నేనూ కూర్చున్నా."

పోనీ పెద్దవాడు కూర్చోమన్నాడు గదా అని నేనూ కూర్చున్నా. ఆయన ధరించినవి నీరకావిపట్టిన ముతకకద్దరుధోవతులు అయినా, మాటసవ్వడిబట్టి చూస్తే కూపస్థమండూకంలాంటి సంసారి కాదనిపించింది. నేనూ క్రిందనుండి మీద్దాక పుట్టుమట్టిరంగు కద్దరుకట్టుకున్నా. ఆయన తేరిపార చూచి "మీరు నాన్‌కోపరేషన్‌వాళ్లా" అన్నాడు.

"అవునూ. మీరు అట్లాగే కనిపిస్తున్నారే"

"మా దేంవుంది పల్లెటూళ్ల వాళ్లం. మాముసలా విడ వడికినసూలు ఉంటే నేయించికట్టుకొన్నాగాని మా కేంబస్తీ పోకులున్నాయా"

"పెద్దవాళ్లు మీమాట ఏలా ఉన్నా; బస్తీలో ఉండే షాపులు, కాఫీహోటల్సు, కాలేజీలు, కోర్టులు అన్నీ మీరు లేకపోతే ఊడ పీక్కొని పోవల్సిందే" అన్నాను నేను. "అవును బాబు, అవును. అదంతా నాకనుభవము అయినదే. ఏదో మాటవరుసన అట్లా అన్నాను గాని యీగాంధిమహాత్ముడే యేపదేండ్లకింద్రటనో వచ్చినట్లయితే నాగతి యిల్లా ఉండేదికాదు" అని మిక్కిలి దీనంగా విచారంగా అన్నాడు. నాకు ఆశ్చర్యమూవేసింది, జాలీకలిగింది. ఇంతవఱకూ ఆయన యెవరో నాకు తెలియదు. అందుచేత

"మీ పేరేమి?" అన్నాను.

"నా పేరు వెంకట్రామయ్య"

"ఓహో! మీరా! నేను గుర్తుపట్టలేకపోయినా అప్పుడప్పుడు మిమ్మలను చూచి ఉంటాను. మా నాయన గారు ఉండగా మీరు యెప్పుడైన మా యింటికి వచ్చే వారు. కాని నేను అప్పుడు చిన్నవాణ్ణి. మీ రూపే మారిపోయింది."

"మీ నాయన గారు నేను చిన్నప్పుడు ఆనుకుండే వాళ్లం. కొంచెం యించుమించుగా ఒకటే యీడువాళ్లం. మీ నాయనగారు పోయి చాలా కాలమైందనుకుంటాను."

"ఆ అయింది పది పన్నెండేళ్లు. మీ పేరు ప్రఖ్యాతివింటు ఉండేవాణ్ణేగాని. ఇటీవల ఎప్పుడూ చూడలే. చూచినా ఫలానా అని యెఱగను. మీ పెద్ద బ్బాయి ఇంగ్లండేమో వెళ్లాడని..................

"చిన్నకుఱ్ఱవాడితో పాటే వీడూ అనుకున్నాము దణ్ణంపెట్టాము. అప్పుడు నేను చాల యిబ్బందుల్లో ఉన్నాను. సొమ్మపంపడానికి లేకపోయింది. పైగా వాడు అక్కడ దేన్నో చేసుకొన్నాడట. దాన్ని వది లించుకోడానికి సాధ్యంకాలేదు. అది యిక్కడికిరాన న్నది. ఏపదివేలో యిస్తేగాని విడాకులు పుట్టవు ఇప్పుడు నాదగ్గర యెక్కడ ఉన్నాయి?"

"ఏమోలేండి, దైవఘటన యేలా వుందో ఆలాగు జరుగుతుంది. అదంతా తలచుకొని విచారపడి మనము చేసేదిమాత్రం యేమి వుంది."

"అదంతా మరిచేపోయినాము. అదంతా ఒక చిత్రకథ. ఏదో కృష్ణా, రామా, అనుకొంటూ ఉన్నాము. ఇదే బాగుంది. సౌఖ్యానికి, ఐశ్వర్యానికి మితం యేమి వుంది. లేని పోని పోకిళ్లుపోతే నామోస్తరుగానే బోర్ల పడ్తారు. మావాళ్లకు ఇప్పట్లో తెలివివచ్చేటట్లు కనుపించదు."

"ఏదైనా కొంత అనుభవం అయితేగాని ఎవరికైనా తెల్సిరాదు. చూసి నేర్చుకోవడం సాధారణముగా తటస్థించదు."

"చదువులూ ఉద్యోగాలకోసం ఊళ్ళేగటం యిక్కడ పొలాలుబీళ్లు పడడం. ఇదేగా పరియవసానం."

"మీకు అనుభవం వుంది గనుక అల్లా అన్నారు. మేమే ఆమాట అంటే బ్రాహ్మలు ఉద్యోగాలు తమకే ఉండాల్ని అట్లా అంటున్నారంటారు. మా బ్రాహ్మలు కూడా బి. ఏ. పట్టాలు, పంచాంగం కట్టలు పట్టుకొని యిల్లిల్లు; ఊరూరు తిరుగుతున్నారు. పూటకూలికి, రైలు ఖర్చుకు ఏంలేక పెళ్లాం మెళ్లోపుస్తెకూడా తాకట్టు పెట్టున్నారు. ఇంత అనుభవం అయినా డిగ్రీలగోల వదల్లా"

"అందఱు అందలం ఎక్కాలంటె మోసేదెవరండి. మీ వాళ్లమాట ఆలా ఉంచండి. మావాళ్లో?

"చదువుకుంటే తప్పేమి ఉందిలేండి."

"అదికాదు మావాడు ఒకసారి బస్తీకి ఎక్కిన తర్వాత మళ్లీ పొలం మొఖం చూస్తాడా? నిజంగా నా పాపం నేను చేతులార చేసుకుందే. నాపిల్లకాయలు పొలానికివెళ్లితే నామూషి అనుకున్నా. సొమ్మనేవాణ్ణే కాదు. వాళ్లను వ్యవసాయంలోనే దింపినట్లయితే నాకీ పరపంచ ఉండాల్సినగతి పట్టేదికాదు. కాని నాపూర్వ

స్థితికంటె యిదే బాగుంది. నేను నావ్యవహారాల్లో తిరిగేటప్పుడు తిన్నచోట పడుకోటంలేదు. పడుకున్న చోట తినటంలేదు. ఎప్పుడు ఒకటేయావ. ఇహంపరం మంచి చెడ్డ విచారణ లేనేలేదు. ఎవరికున్న చారెడు చెక్కా వాళ్లదున్నుకొని జీవనంచేయడంకంటెయీరోజులులో మంచి పని మరొకటి లేదని నా అనుభవంవల్ల నాకు తెల్సివచ్చింది. అందుకు నాజీవితమే సాక్షి. ఇప్పుడు చాలా చీకటిపడ్డదీ. ఇక లేద్దాము" అని ఆయన లేచాడు.

"ఇప్పుడు నాయకుల దృష్టికూడా సిద్ధాంతరూపములో గ్రామాలమీదికే మళ్లింది. కాని క్రియలోకి వచ్చేటప్పటికి చాల కాలము పట్టుంది". అంటూ నేనూ లేచి ఇద్దరము మాట్లాడుకుంటూ యింటికి వచ్చాము.

నాకు ఆయనతో పరిచయం కలగడం ఆవూళ్లో పెన్నిధిదొరికినట్టున్నది. రోజూ ఆయనదగ్గరకు వెళ్లేవాడిని. ఆయన జీవితచరిత్రంతా నాతో చెప్పాడు. అదంతావినదగ్గది తెల్సుకోదగ్గదిగా ఉంది. కీడులో మేలుంది; మేలులో కీడుంది.

౨

మాగ్రామంలో దాదాపుగా రైతాంగమంతా కమ్మవారే. వెంకట్రామయ్యకు తండ్రిచని పోయేప్పటికి పెండ్లిపేరంటం అంతాచేసి ఇరవై యెకరాల పొలం యిచ్చిపోయినాడు. ఆయన బ్రతికి ఉన్నరోజులలో గొప్ప ఆస్తిపరుడుకాకపోయినా గ్రామపెద్దలలో ఒకడుగా ఉండి పేరు ప్రతిష్ఠసంపాదించుకొన్నాడు. వెంకట్రామయ్యకష్టపడి పనిచేసెవాడూ, తెలివి తేటలు కలవాడూ గనుక ఆస్తిని అభివృద్ధిచేశాడు. అతనిభార్య కూడా పొదుపరియైన యిల్లాలే. వెంకట్రామయ్యకి మొదటినుండి పెద్ద ఆస్తిసంపాదించాల్ని పదిమందిలో పేరుగడించాల్ని బాగా ఉండేది. ఆస్తి డబ్బు ఉంటే గాని రాణించదనుకున్నాడు. పండిన గింజలు నిలవబోసి మంచి ధరవస్తేగాని అమ్మేవాడుకాడు. నెమ్మది నెమ్మదిగా కొంచెం డబ్బుచేరిందాక నాలుగ జతలయెడ్లు. బండ్లు, పాలేళ్లు అట్టహాసం అంతా పెంచాడు. పొరుగూరి బ్రాహ్మలవి ఉద్యోగస్తులవి పొలాలుకవులుకి పుచ్చుకొన్నాడు. వ్యవసాయం బాగా జోరుగాసాగించాడు. వూళ్ళోమాలాళ్లకి పాతికపరక పెట్టుబడిపెట్టి వాళ్లను లోబరుచుకున్నాడు. ముంజేత ఊడ్పు ఊడ్చి బాగా పండిస్తున్నాడు. గ్రామంలో బాగా పలుకుబడి యేర్పడ్డది.

3

గ్రామంలో అతని కారువాళ్లలో పెద్ద పిన్న వచ్చినా మాట్లాడగల శక్తిగలవాడు, కావలసిన సప్లయిలు వగైరాలు చేయగలవాడు అతను ఒక్కడే కనుపిస్తున్నాడు. తాసిల్దారువచ్చినా, డిప్టి కలెక్టరువచ్చినా ముందు వెంకట్రామయ్యకు కబురుపంపించ వల్సిందే. ఈ ప్రకారంగా గ్రామంలోనే కాకుండా ఉద్యోగస్తులలోకూడా పలుకుబడి సంపాదించాడు.

పలుకుబడితోబాటు పరపతికూడా హెచ్చింది. అందుచేత ఊళ్ళో యెవరిపొలం అమ్మవచ్చినా అతను కొనవలసిందే. అతను కొనదలచుకొన్నాడూ అంటే ఆవూళ్ళో యింకొకడు ధరపెట్టడు. ఏధరకైన అతనికి అమ్మవలసిందేగాని తప్పించుకొని పోవడానికి వీలులేదు.

క్రమక్రమంగా అంగబలం, అర్థబలం, అధికారబలం అన్ని యేర్పడ్డాయి. ఏమిచేసినా సాగివస్తున్నది. దానితో ఆశ దురాశ అయింది. ఆవూళ్ళో ఒక పేద బ్రాహ్మడు ఉన్నాడు. ఆయనకు అయిదెకరాలచేను ఉంది. ఎవరో మాలవాళ్లు ఆచేనుచేస్తున్నారు. ఆచేనుకు ప్రత్యేకముబోదెలేదుగాని అనుశ్రుతంగా ప్రక్కచేనుపైనుండి నీళ్లుపెట్టుకొని సాగుచేస్తుండేవాళ్లు. అప్రక్కచేను కోమట్లది. అది వెంకట్రామయ్య కవులుకి పుచ్చుకొన్నాడు. నాటినుండి బ్రాహ్మలచేను సాగుకావడం గండంగానే ఉంది. వెంకట్రామయ్య చేనుమీదనుండి నీళ్లుపెట్టుకోనివ్వడం మానివేశాడు. ఎప్పుడో ఊడ్పులన్నీ అయిపోయి ములకవస్తే వాళ్లచేలోకి వదిలేవాడు. అప్పుడు లేతఊడ్పు ఊడ్చినా పండేదేకాదు. మాలవాళ్లుసాగుచేయడం వదిలేశారు. ఎవళ్లూసాగుచేసేవాళ్లే కనుపించలె. వెంకట్రామయ్యనే ఆ బ్రాహ్మలుకూడా

బ్రతిమాలుకున్నారు. ఒక సంవత్సరం పాలికి పుచ్చుకున్నాడు. పొలంతాను పుచ్చుకున్నా లేత ఊడ్పే ఊడ్చాడు. పంటకోత కోసి గింజలు రాలకొట్టాడు. బటాబటేలుగ రెండుపుట్లు అయినా అన్నాడు. తన సగం తాను తీసికొన్నాడు. తాలుబెడ్డ అంతకలిపి బ్రాహ్మలకు కొల్చాడు. ఆధాన్యం అమ్మితే వాళ్లకు శిస్తు డబ్బులు తేల్లా. అంతటితో వాళ్లు పొలం బేరంపెట్టారు. 'చవుడేసిచీడుపడ్డ భూమి యెవరు కొంటా' రన్నారు ఊళ్ళోవాళ్లు. అందటూ "ఏదో వెంకట్రామయ్యగారినే బ్రతిమాలుకోండీ. ఏదో ధరచేసి పుచ్చుకొంటాడు" అన్నారు. "బోదలేని పొలంనేనేంచేసుకో"నన్నాడు. వెంకట్రామయ్య. చివరకు బ్రతిమాలంగా అయిదువందల రూపాయలకు పుచ్చుకొన్నాడు అయిదెకరాలూ. నాటి నుండీ అయిదెకరాలు అయిదుపుట్లు పండుతున్నాయి.

౪

పైనచెప్పిన విధంగాకుండా మరొకవిధంగాకూడా పొలాలు సంపాదించడం మొదలుపెట్టాడు. వెంకట్రామయ్య పొలంప్రక్కనే ఒక ఉద్యోగస్తుడి భూమి ఉంది. ఆయనకు బెజవాడతాలూకా కచ్చేరిలో గుమాస్తాపని. చేను ఎవరో రయితులు సాగుచేస్తున్నారు. వెంకట్రామయ్య ప్రతియేడు గట్టువిరిచి అతరాపు గుమాస్తాచేలోకి వేస్తున్నాడు. పొలంచేసే రయితులు అప్పుడప్పుడు మారడం వెంకట్రామయ్యకు యింక యెక్కువ వీలైంది. ఒక సంవత్సరం పొలంకట్టుబడికి యివ్వడానికి గ్రామంలోనికి గుమాస్తా సీతారామయ్యవెళ్లితే రైతులు "మీపొలం తగ్గిపోయింది. మామూలుకట్టుబడి ఇవ్వమూ" అన్నారు. కరణాన్ని బ్రతిమాలుకొని పొలంకొలిపించుకొన్నాడు. దాదాపు డెభైసెంట్లదాకా తరుగు కనిపించింది. ఎట్లా తగ్గిందని కరణాన్ని అడిగితే ఏంచెప్పాడు కాడు అతనుకూడా. తాలూకా గుమాస్తారేమో జరిగిన సంగతి గ్రహించాడు. తన పొలం అతరాపు పొలాలు కొలిపించవలసిందని తహసీల్దారుకు అర్జీపెట్టుకొన్నాడు. ఎన్నాళ్లకు ఎండార్సుమెంటే లేదు. స్వయంగా గుడివాడ వెళ్లి తోటిగుమాస్తాలను అడిగాడు. "ఈతాలూకా ఆఫీసులో నీకు ఎండార్సుమెంటు పుట్టనేపుట్టదు. మాకు వెంకట్రామయ్య చౌదరీగారే తహసిల్దారు మమ్మన్నిచంపక నీవువెళ్లవయ్యా" అన్నారు గుమాస్తాలు. చివరకుకోర్టులో వ్యాజ్యంవేశాడు. రెండుమూడేళ్లు వాయిదాల్తో మచ్చమాళింది. తీరావిచారణకు వచ్చేటప్పటికి సాక్షులు ఎవరుకనిపించలేదు. కరణం చెప్పనన్నాడు. ఇదివరలో సాగుచేసిన రైతులు చెప్పనన్నారు. వెంకట్రామయ్యకు ఊరంతా సాక్షులే. కరణాన్నికూడా తన తరఫున సాక్ష్యం చెప్పమన్నాడు వెంకట్రామయ్య. కాని కరణం ఒప్పుకోలే. తనపొలం మొదటినుండి అంతే ఉన్నదని, 20 సంవత్సరాలనుంచి ఆగట్లు అలాగే ఉన్నాయని వెంకట్రామయ్యసాక్ష్యంచెప్పించాడు. కోర్టువారు కేసు కొట్టేశారు.

పొలంపోతే పోయిందనుకుంటె అసలు శీతారామయ్య ఉద్యోగానికే మోసంవచ్చింది. తనంత వాడిపై వ్యాజ్యంవేశాడని ఇతన్ని వెంకట్రామయ్య ఒకకంటితో కనిపెట్టే ఉన్నాడు. ఇల్లా ఉండగా బెజవాడకు నరసింహశాస్త్రిగారు డిప్టీకలెక్టరుగ వచ్చారు. ఈయన వెంకట్రామయ్యకు చాలా పరిచయం. ఈసమయం చూచి ఎవరిచేతనో గుమాస్తా సీతారామయ్య తీరువ దరఖాస్తుల్లో లంచంపుచ్చుకొన్నాడని అర్జీపెట్టించాడు. అదిక్రమంగా డిప్టీకలెక్టరు దగ్గిరికి డిస్పోజలుకు రావడంతెలుసుకొని ఆయన్ని చూట్టానికి వెళ్లినట్టు వెళ్లాడు.

డి. క.—ఏం, చౌదరీగారు దయచేయండి. ఎప్పుడొచ్చారు? అంత కుశలమా? మొన్న మీరు పంపిన నెయ్యి చాల బాగున్నదండి. ఎక్కడున్నా మీ సప్లయిలు మాకు తప్పవు.

చౌదరి—కోర్టుపని ఉండి వచ్చి మిమ్మలను చూచిపోదామని యిల్లా వచ్చాను. మా రైతుల ప్రాణాలన్నీ మీ చేతుల్లో ఉంటాయి గదండీ.

డి. క.—ఏమిటయ్యా, నీవుకూడ అట్లా మాట్లాడుతావు. ఈజిల్లా రైతాంగంలో నీకంటె ఎక్కువ పలుకుబడిగల రైతు ఎవరయ్యా? నీకు పరిచయం గాని ఉద్యోగస్తుడెవడున్నాడు.

చౌదరి—సరే? మంచిమాటే చెప్పారు. ఉద్యోగస్తులతో ఎట్లాగైనా పడవచ్చు. ఏదో మంచి చెడ్డ చెప్పుకోవచ్చు. గుమాస్తాలతో బొత్తిగ పడలేకుండా ఉన్నామండి.

డి. క.—అవునయ్యా! అవే కంప్లెంట్లు వస్తున్నాయి. మా తాలూకా ఆఫీసులో గుమాస్తా సీతారామయ్య అనే అతను నీటితీరువ దరఖాస్తుల్లో రైతులను యేడిపించుక తింటున్నాడట. తహసిల్దారు విచారణ చేసి రిపోర్టు పంపాడు. ఏంచేయనా, అని ఆలోచిస్తున్నా. ఉద్యోగం తీసేస్తే యేడుస్తారు. చేసెపనులు యీలా ఉంటాయి.

చౌదరీ—ఆయనమాటె చెప్పారు. బాబో, చాలా అసాధ్యుడు. నన్నే నానాతిప్పలు పెట్టాడు. నామీద అన్యాయంగా వ్యాజ్యంవేసి బోలెడుడబ్బు ఖర్చు పెట్టించాడు. ఇటువంటి గుమాస్తాల చేతుల్లో మేము బ్రతుకగలమా. ఇంక మీబోటివా రుండబట్టి యీలా ఉంది గాని.

డి. క.—నిన్నే అల్లాచేసినవాడు చిన్న రైతులను వదిలి పెట్టాడా! ఆరునెలలు సస్పెండు చేస్తాను.

చౌదరి—ఇంక మీరు కనికరంగానే చూచారు. మీరు మా గుడివాడ డివిజనుకు రావాలండి.

డి. క.—కానీ వస్తాంలే.

చౌదరీ—రావాలనె మాకోరిక. ఇక సెలవు పుచ్చుకుంటాను.

డి. క.—మంచిది.

"గుమాస్తాగాడి మచ్చుమాసింది. ఇక కరణంగాడు ఒకడున్నాడు. వీడు మనతో కలవకుండా ఉన్నాడు. వీడికికూడ బుద్ధిచెప్పాలి. దానికి ఒకటేమార్గం ఉంది. అది చేసి తీరాల్సిందె" అని ఏమేమో ఆలోచిస్తూ రైలు కువచ్చాడు.

ఆ సాయంత్రం గుడివాడచేరాడు. మరునాడుదయము తహసిల్దారు తమ గ్రామం మకాంఅనివిన్నాడు. తత్క్షణం యింటికి బయలుదేరివచ్చాడు. ఆ రాత్రి మాలవాళ్ల చేత పోరంబోకలోని తుమ్మచెట్టు కొట్టించాడు. ఆదుంగలు తెప్పించి కరణంగారి గడ్డివామిదొడ్లో పడేయించే యేర్పాటుచేశాడు.

మరునాడు ఉదయాన్నే తహశీల్దారు గారు వచ్చారు. పొలాలుతనిఖీకివెళ్లి పోరంబోకలోతుమ్మచెట్టు కొట్టి ఉండడం చూచాడు. "ఎవరయ్యా ఇది కొట్టింది" అని కరణాన్ని అడిగాడు.

"అయ్యా తెలియదండి. నేనూ ఇప్పుడె చూస్తున్నాను" అన్నాడు కరణం.

వెంకట్రామయ్య కొత్తగ మేడకట్టించాడు. అది రోడ్డుకూ కాలవకూ కూడలిలో ఉంది. సాధారణంగా యే ఉద్యోగస్తుడు వచ్చినా ఆమేడలోనే మకాం. సప్లయి అంతా వెంకట్రామయ్యదే. తహసీల్దారు నాయడుగా రగుటచేత వెంకట్రామయ్యగారి యింట్లోనే భోంచేశారు. భోజనానంతరము కులాసాగా తాంబూలము వేసుకొనె సమయంలో "తుమ్మచెట్టు దుంగలు కరణంగారి వామిదొడ్లో ఉన్నాయని ఎవరో పిల్ల లంటున్నా" రని నెమ్మదిగా వెంకట్రామయ్య అంటించాడు. తహసిల్దారుగారికి వెంటనే పట్టరాని కోపం వచ్చింది. వెంటనే బంట్రోతుని పిలిచి ఆ తుమ్మ మొద్దులు పట్టించుకొని కరణాన్ని వెంటతీసుకొని రమ్మన్నాడు.

తుమ్మమొద్దులూ, కరణంగారూ హాజరయినారు.

తహ—ఏమయ్యా, గవర్నమెంటు నౌకరువైయుండి ఇటువంటి దొంగపనులుచేసి పైగా నిర్భయంగా అబద్ధాలు ఆడ్తావ్. చూడు నిన్ను డిస్‌మిస్ చేస్తాను. నీకేం బుద్ధిలేదూ.

కరణంగారు చేతులు నలుపుకుంటూ "అధికార్లు నేచెప్పేదికూడా చిత్తగించాలి. నే నేపాపపుణ్యం ఎరుగను. ఎవరో నాకు ద్రోహంచేయాల్ని అల్లాచేశారు. మీరు ఆగ్రహిస్తే మేము బ్రతకజాలం" అన్నాడు. "నిన్ను చూస్తె యీవూళ్లోవాళ్లకు గిట్టదా! ఎందుకుచేస్తారుద్రోహం. నీవు చెప్పేమాటలు నమ్మటానికి వీల్లేకుండా

ఉన్నాయి. నిన్న నాలుగు నెలలు సస్పెండుచేశాను.” కరణం ఎంతమొత్తుకున్నా లాభంలేకపోయింది. ఈప్ర

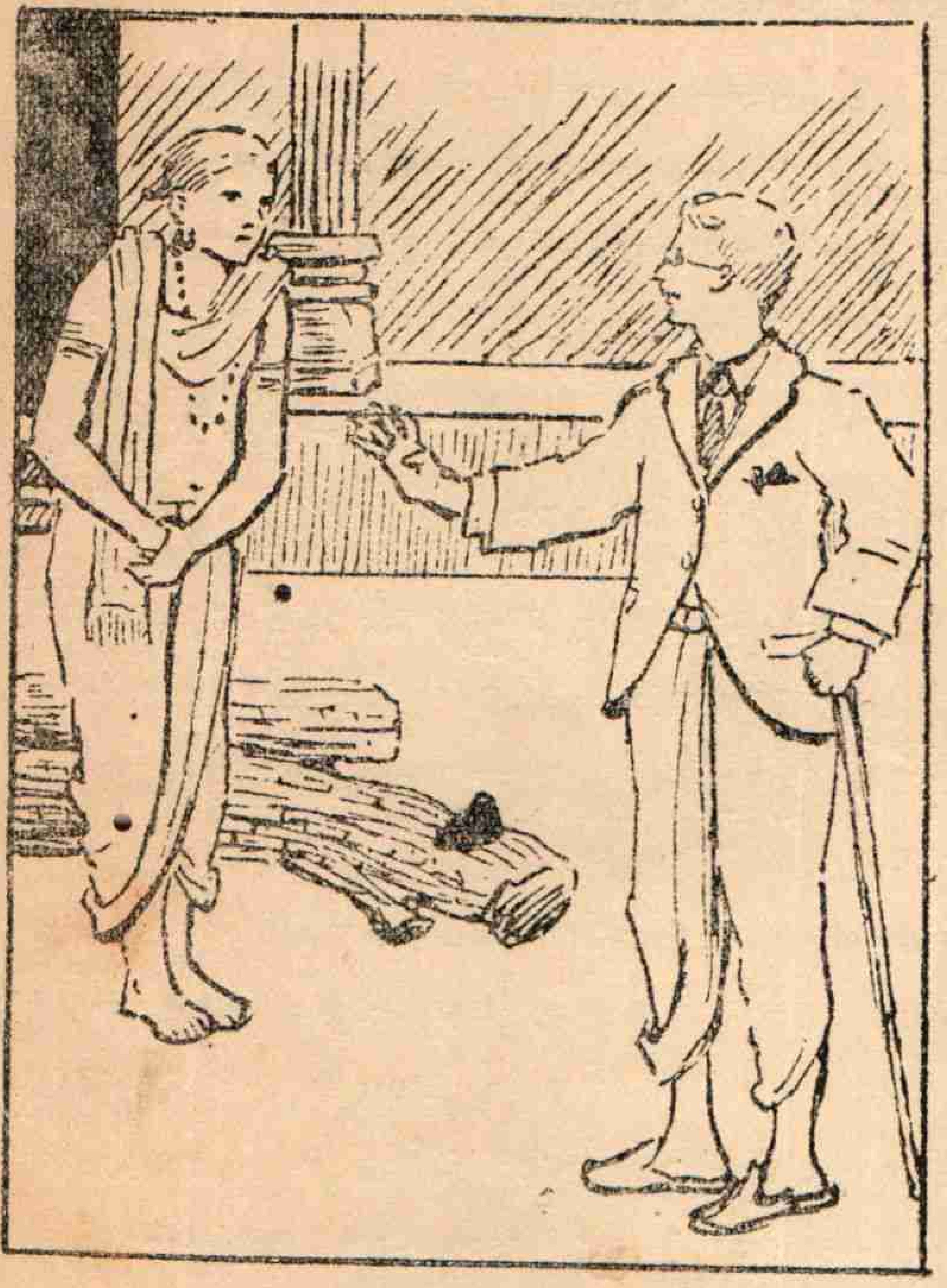

“నిన్న నాలుగునెలలు సస్పెండుచేశాను.”

కారంగా వెంకట్రామయ్యచేసేద్రోహాలు అంతులేకుండా ఉన్నాయి.

౫

అధికార్లప్రాపకము దొరికిన తర్వాత పహోదాలకేంతక్కువా. ఇపుడు వెంకట్రామయ్య చౌదరీగారు తాలూకాబోర్డు ప్రెసిడెంటు జిల్లాబోర్డుమెంబరు. అన్ని వ్యవహారాల్లో ఆయనపేరు మోగిపోతున్నది. స్వసంఘంలోకూడా ఆయన నాయకుడుగానే ఉన్నాడు. పదిమంది పెద్దమనుష్యులు వస్తూపోతుంటారని ఇప్పుడు మేడకూడా కట్టించాడుగదా!

వెంకట్రామయ్యచౌదరీగారికి ఒకకూతురు ఇద్దరు కొడుకులూ. పెద్దవాడు స్కూలుఫైనలుదాకా చదివి మానేశాడు. రెండోకుఱ్ఱాడు నాల్గోఫారము చదువుతున్నాడు. కొమార్తెకు పదివేలు కట్నంయిచ్చి గుంటూరుజిల్లానుండి పెద్దసంబంధంతెచ్చి వివాహం ఇరవై వేలు ఖర్చుచేసి చేశాడు.

వెంకట్రామయ్య చౌదరీగారికి యిప్పుడు సుమారు యాభై ఏండ్లు ఉంటాయి. ఇద్దరు కొడుకులూ, కాపరం చేసే కూతురూ, పెద్దమేడా, వంద ఎకరాలమాగాణీ సిరిసంపదతో తులతూగుచున్నాడు. ‘ఆయనకేం పట్టిందల్లా బంగారమవుతున్నది. దశవెళ్లబోస్తున్నాడు” అని వూళ్లో అమ్మలక్కలు చెప్పుకుంటున్నారు.

వెంకట్రామయ్యగార యిల్లు ఒకసత్రమే. కాలవలకు రోడ్లకు కూడలిగా ఉందేమో ఎపుడువచ్చే ఉద్యోగస్థులు. పోయ్యే ఉద్యోగస్థులు, ఎపుడు టీ కాఫీ పాలు కాగుతూ ఉండడమే. ఉద్యోగస్థులకు మేడమీద మకాం. క్రింద వెంకట్రామయ్యగారి స్వంత ఆఫీసూ. అక్కడ రోజూ బేరాలుసారాలు, ఇచ్చుకోడం పుచ్చుకోడం టంకసాల మోగుతుంటుంది.

౬

చౌదరీగారి పెద్దకొడుకు స్కూలు ఫైనలువఱకు వచ్చేటప్పటికే స్కూలు పాఠాలు, పరీక్షలు, మార్కులు, రావడం పోవడం యిదంతా నాన్‌సెన్సు అనిపించింది. అంతటితో ఇంగ్లీషు ఇంప్రువ్ చేసి ఫారిన్ యూనివర్సిటీలకు వెళ్లుదామని రేనాల్డ్సు నావెల్సు కొనుక్కొని యింటికి వెళ్లిపోయినాడు.

చదువు అబ్బినా అబ్బకపోయినా బస్తీపోకులు మాత్రము పూర్తిగ అబ్బినాయి. ఇతను మేడమీద ఒక గదిలో ఉంటాడు. ఆగదిలో ఒకవైపున పందిరి దోమ తెరతో సహా ఒకకాంపుకాటు ఉన్నది. ఒక వైపున రోజ్ ఉడ్ టేబిల్. దానికి సెంటర్న రివాల్వింగు లుకింగు గ్లాసు. దానికి రెండువైపుల బుక్ షెల్ఫ్సు ఉన్నాయి. ఆషెల్ఫ్సుమీద రేనాల్డ్సు నావెల్సు, ఆంధ్రప్రచారిణీవారి అపరాధపరిశోధకనవలలుగలవు. ఇంక టాయిలెట్ సామానులుహేజలైన్‌స్నో సెంట్సుకొన్నిగలవు. సిజరు సిగరెట్ల పెట్టెలు ఒకడజను విడిగా ఉన్నాయి. ఛెయర్సుకూడా కొన్ని ఉన్నాయి. అతనిపేరు కేశవాయ్‌చౌదరీ మనిషి కొంచెము పొడుగుగ చామనచాయగా నాజూకుగా ఉం

టాడు. బంగాళాక్రాపు. సుమారు ఇరవై సంవత్సరాల వయస్సు.

ఊళ్లో పిల్లలికి యితను ఆదర్శపురుషుడు. చదువుకు గుడివాడదాకా వెళ్లివచ్చిన పిల్లలు యిద్దరు ముగ్గురు యితనిచుట్టూ చేరుకుంటారు నలుగురుచేరి కాఫీలుతాగడం, చీట్లపేకలాడడం సిగరెట్లు పీల్చడంతో దినచర్య పూర్తి అవుతుంది. వెంకట్రామయ్యగారు సాధారణంగా ఊళ్లో ఉండడం తటస్థించదు. వ్యవహారాలమీద బందరో, బెజవాడో గుడివాడో పోతుంటాడు. ఇంటివద్దబోలెడు వ్యవహారం ఉన్నా మనకేశవరాయ్ చౌదరీ అదేమి అంటించుకోడు. ఇల్లు మొఖంమొత్తితే ఏబందరో బెజవాడో వెళ్లుతాడు. ఇదేం యిల్లాచేస్తున్నావు అనే వాళ్లు లేరు. ఈయన ఆధునికనవనాగరికగ్రామ సీమ యువకుడూ.

౭

వెంకట్రామయ్యగారి రెండవ కొడుకు బందర్లో 5 వ ఫారము చదువుతున్నాడు. మెడ్రాస్ హొటల్లో భోజనంచేస్తున్నాడు. అప్పటికి కమ్మహాస్టల్ మొదలయినవిలేవు. ఎవరయినా తడిసిగాని గుడిసె కట్టరు. ఆకారణంచేత పిల్లవాడు స్వయంరాజా స్వయం మంత్రిలాగ సంచరిస్తూ నాటకాలూ, కాఫీహోటల్సు, సిగరేట్లు పోకుల్లోపడ్డాడు. దీనితో క్రమక్రమంగా ఆరోగ్యం చెడ్డది. 'బ్రతికివుంటె అన్నంలేకపోతుందా చదువులేకపోతేమానె' అని తండ్రి చదువుమాన్పించాడు. బందరులోనే కొంతకాలం మందు యిప్పించాడు. లాభకారికాలేదు. ఇంటికి తీసికొనివెళ్లి నాటువైద్యులను పిలిపించి మందులు యిప్పించాడు. చికిత్సచేసిన కొలది రోగం పెరుగుదల్లోనే ఉందికాని తగ్గుదలచూపలే. తర్వాత ఒళ్లు నీరుచూపి ఒకనెలరోజులు అవస్థపడి పాపము! ఆపిల్లవాడు గతించాడు.

౮

పుత్రవియోగము దుఃఖకారణమైనను ఆకస్మికముగా తటస్థించినదికాదు గనుక వెంకట్రామయ్యమామూలుపనిధోరణీలోనే ఉన్నాడు. అసమయములో గుడివాడలో. ఒకరైసుమిల్లు కట్టిస్తున్నాడు. ఈహడావుడిలో దుఃఖము మరిచిపోయినాడు. ఆత్మపరిశోధన కలగనేలేదు. ఈమిల్లు పూర్తి అయ్యేటప్పటికి యెంత లేదన్నా యాభైవేలు అయ్యింది. మిల్లు ఓపెన్ చేసిన రోజున సమారాధనలు సంతర్పణాలు జోరుగా జరిగాయి. ఆసందర్భములో ఉద్యోగస్థులకు జరిగిన టీ పార్టీ వైభవము చెన్నపట్నం బాంక్వెటు హాలునుమించి పోయిందన్నమాట. జిల్లాలో మూలమూలలవున్న ఉద్యోగస్తులూ దొరలూదొరసానులూ అంతాదిగారు. స్పెన్సరు అండుకోవారుకూడా హాజరైనారు. నల్లదొరలకు మెడ్రాసు కుక్సు సప్లయి. ఆరోజున నాటకాలు, యింకా రసికులకు మేళాలు మొదలయినవన్నీ యేర్పాటుకాబడినాయి. అనుకున్నవి అనుకున్నట్టుగా అన్ని జరిగిపోయినాయి. అందఱు వెంకట్రామయ్యగారిని స్తోత్రపాఠంచేశారు.

తదనుకూలంగానే ధాన్యం బేరంకూడా బాగా సాగింది. చౌదరీగారి మిల్లుకువెళ్లితే సొమ్ము వెంటనే చేతిలోపడుతుందనేవాడుక కలిగింది. స్వగ్రామంలోనే కాక గుడివాడ బెజవాడలోకూడా కమిషన్ కొట్టుపెట్టి ఖాయిదావర్తకం సాగించాడు.

౯

ఈవిధంగా అవిచ్ఛిన్నంగా అద్వితీయంగా బండి నడిచిపోతూంటే వెనక్కి తిరిగిచూచుకోవడంగాని, ముందు సంగతి విచారించుకోవలసిన అవసరంగాని యేంవుంది? ఆయన్నిపొగడేవాళ్లేగాని ఆక్షేపించేవాళ్లు ఒక్కరూ లేరు. అందరు సెబాష్ అంటె సెబాష్. వెంకట్రామయ్యచౌదరీగారి మాటచెలామణీ అయినట్లు కరెన్సీనోట్లు కూడ చెలామణికావడంలే. శరవేగంగా ఉడాయించే గుఱ్ఱం ఆగమన్నా ఆగుతుందా? పొదలు, కంచెలు అడ్డం వచ్చినా ఎగిఱిదూకి వెళ్లిపోతుందిగాని. గౌరవమునకా లోటులేదూ. కలెక్టర్లు, సబ్ కలెక్టర్లు కుర్చీలు యిస్తున్నారూ. పలుకుబడా తక్కువలేదూ. ధనం ప్రవాహంవలె ప్రవహిస్తున్నదీ. అడిగితే లేదనేవాడు

లేదూ. మరల అడిగేవాడులేడూ. ఇక ఆయనకేం లోటున్నది?

ఒకనాడు రైసుమిల్లు ఆఫీసులో ఉండగా టెలిగ్రాంవచ్చింది. వాళ్లకువర్తకరీత్యా టెలిగ్రాములు రోజూవస్తూంటాయి గనుక మనవాోస్తరుగా ఆయన గాభరాపడలేదు. దాన్నివిప్పిచూస్తే యిలా ఉంది. బొంబాయి.

"నేను రేపు కొహినూరు స్టీమర్లో ఇంగ్లాండువెళ్లు చున్నాను. అచ్చట చేరగానే తెలియజేస్తాను. సొమ్ముపంపవలెను. ఉత్తరమువల్ల అన్ని సంగతులు తెలియగలవు......రాయ్."

కొంచెం సేపు వెంకట్రామయ్యనిర్వణ్ణుడై పోయినాడు.

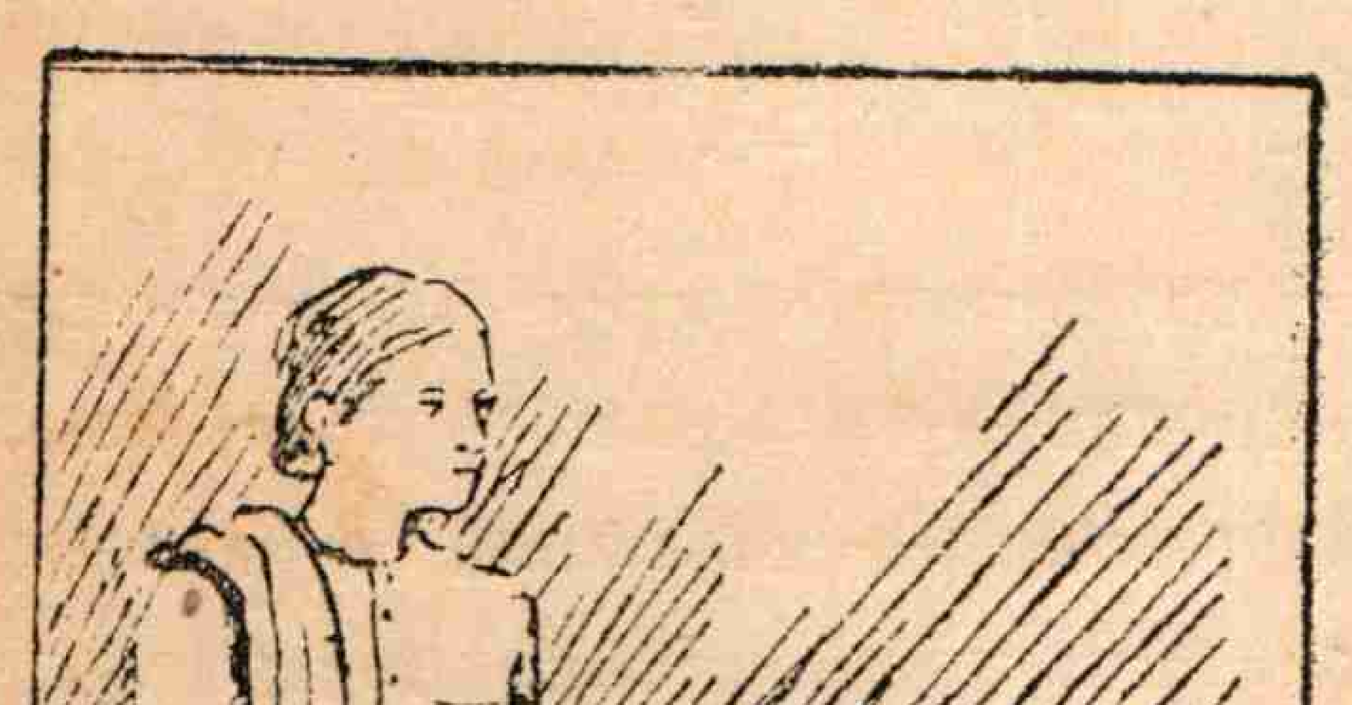

"కొంచెంసేపు వెంకట్రామయ్య నిర్వణ్ణుడైపోయినాడు."

మరల తెలివితెచ్చుకొని శాంతంగఆలోచించాడు. ఇది ఒకందుకు మంచిదే ననుకొన్నాడు. వెంకట్రామయ్య చౌదరీగారి కొడుకు ఇంగ్లాండు వెళ్లాడన్నా గొప్పగా ఉంటుం దనుకున్నాడు. తనగొప్పకు గౌరవానికి వన్నె తెస్తుందని వెంకట్రామయ్య సరిపెట్టుకొని సంతోషించాడుకాని తల్లిమాత్రం ఉన్న ఒక్క కొడుకూ కళ్లయెదుట లేకుండా పోయినాడని కంటికి నేలకు ఏకధారగా యేడ్చింది పాపము!

౧౦

కాలచక్రపరిభ్రమణంలో సుఖదుఃఖాలు, కలిమిలేములు, శీతోష్ణాలు కావడికుండల్లాగ ఒకటివెంట ఒకటి వస్తుంటాయి. ఓడలు బండ్లు బండ్లు ఓడలవుతుంటాయి. గుఱ్ఱమెక్కేవాడే పడతాడు. కాలాన్ని అదృష్టాన్ని శాసించాల్ని ఎంతకోరిక ఉన్నా మనము శాసించలేంగదా. చావు కబురు చల్లగా చెబుతున్నా రంటారేమో నిజమె. ఏంచేయ్యం. వ్యాజ్యాలు సాజ్యాలు, అప్పులు సొప్పులు వెంకట్రామయ్యను ఒక్కసారి చుట్టేశినాయి. బందరు సబ్ కోర్టులో వెంకట్రామయ్య చౌదరీగారిమీద ఒకవారసత్వపుదావా దాఖలు అయింది. ఒక విడోతాలూకు 20 ఎకరాలభూమి ఆమెకు తెలిసినంతవరకు వారసులు యెవరులేక పోవడంచేత ఆమెను ముప్పతిప్పలుపెట్టి క్రయం వ్రాయించుకున్నాడు. పదేండ్లు అయింది. ఆమె యీమధ్య చచ్చిపోంగానె వారసులూ వంశవృక్షాలూ బయలుదేరినాయి. దావా దాఖలు అయింది.

వెంకట్రామయ్య తనతెలివి పలుకుబడి, డబ్బు అంతా ఉపయోగించాడు దావా తనపక్షంకావడానికి. పెద్దచేతులెన్నె పెట్టాడు ప్లీడర్లగా. సాక్షులు దస్తావేజులు సమకూర్చాడు. విశ్వామిత్రసృష్టి చేయగలిగినంతవఱకు చేశాడు, తడిమన్ను పొడిమన్ను అయ్యేటట్టు కోర్టుచుట్టూ ప్లీడర్ల చుట్టూ తిరిగాడు. వ్యాజ్యపర్యవసానం యెట్లా ఉన్నా యీవెధవముండ వ్యాజ్యంతో అతనికికూడా వైధవ్యంపట్టేటట్టుగాఉంది.

ఈదావా ప్రారంభం అయిన రెండేళ్లనుండి బేరసారాలు ఉడిగాయి. పైరుపంటలు సన్నగిల్లినాయి. అతను చూస్తూ ఉన్నప్పుడే ఎక్కడేం జరుగుతున్నదో తెలియకుండా ఉండేది. బోలెడు కామాటం పెరిగిపోయింది. ఏదో మేకపోతు గభీరంగా యీడ్చుకొస్తుంటె

ఆభండారంకాస్తా బయటపడ్డది. నౌకర్లు గుమాస్తాలు ఇష్టమువచ్చినట్లు సంచరించటం మొదలుపెట్టారు. దీపం ఉండగానె చక్కబెట్టుకోడంవాళ్లకుమాత్రం తెలియాదూ!

ఇదివఱకు యజమానికొఱకు ఇతర్లను ద్రోహం చేసేవాళ్లు ఇప్పుడాయన పాఠం ఆయనకే ఒప్పచెప్పటం మొదలు పెట్టారు.

కష్టాలన్నీకట్టకట్టుకొనివచ్చాయి. ధాన్యం ధర తగ్గిపోయింది. బ్యాంకు వాయిదా అయిపోయింది. వాళ్లు సొమ్ముకులగాలగీసేయడం మొదలుపెట్టారు బస్తాకు పావలా మొదలు అర్ధరూపాయిదాక నష్టము కనబడుతున్నది. కోస్తాబేరము అసలేలేదు. ధర పెరిగే సూచనలేలేవు. ధాన్యం అమ్మకతప్పిందికాదు. నిలవబోసిన లక్షబస్తామీద మొత్తం ముప్ఫైవేలన్నా నష్టం వచ్చింది. బ్యాంకు ముప్పు ఎట్లాగో వదిలించుకున్నా మార్వాడీల బాధతప్పిందికాదు. వాళ్లు ఎట్లాపసిపట్టారో పట్టారు. బెజవాడనుండి అంత వచ్చివాలారు. ఇది ఈలా ఉండగా కోర్టులో దానావాదులపక్షమయి పొలం అప్పగించటమేగాకుండా పది సంవత్సరముల ఫలసాయంక్రిందా ఖర్చులక్రిందాపది హేను వేలు డిక్రీ అయింది. వాళ్లు ఫ్యాక్టరీకి జప్తువారంటు పట్టుకొచ్చారు. వెంకట్రామయ్యకు ఏంచేయటానికి తోచలే. ఇంతలో ఒక ఋణస్తుడు కోర్టులో వెంకట్రామయ్యచౌదరీగారిని ఇన్‌సాల్వెంటుగా డిక్లేరుచేయమని పిటీషన్ పెట్టాడు.

వెంకట్రామయ్య నిలువున కుంగిపోయినాడు. నట్టేట్లో పుట్టి మునిగినట్లయింది. కొంప నాలుగు వైపుల ఒక్కసారి ముట్టుకున్నది. దావానలం చుట్టేసింది. ప్రాణం తెప్పరించుకొంటానికి అవకాశము చిక్కలేదు. దారి మధ్య పాము కఱచినట్లు, మొదలు నరికినచెట్టులాగు పడిపోయినాడు మనిషి. ప్రాణత్యాగం చేసుకుంటాడేమో అని భయమేసింది. తలుపు తెరచి నలుగురు మొఖంచూడలేకపోయినాడు.

కోర్టువారి హుకుంప్రకారము యావదాస్తి అప్పచెప్పినాడు. ఇది సాహుకారు దివాలాకాదు. అంతస్థిరాస్తిగాని చరాస్థిలేదు దాచుకుంటానికి.

దురాశ దుఃఖంచేటు పరపీడనం ప్రాణసంకటం. వెంకట్రామయ్యకుయిదియొకగొడ్డలిపెట్టు. నిన్నమొన్నటిదాక. మహదైశ్వర్యముతో తులదూగుచున్న మనిషి నేడు కాసు గవ్వలకు టికాణాలేక కట్టువస్త్రాలతో కదిలిపోవలసివచ్చింది కాని ఆ ఐశ్వర్యము ఆదశ కేవలము పొంగు. కాల్పనికము. కృత్రిమం. ఇది ఒక స్వప్నంలాగ వెంకట్రామయ్యకు కనిపించినా చేసిన దుష్కర్మలన్నీ కాలసర్పములాగ కనిపించకపోలే. తనకు వచ్చిన విపత్తుకు ఎవరిని నిందించటానికి అవకాశము కనిపించలే. అతని చరిత్ర అతనికి స్ఫురణకువచ్చింది. స్వీయచరిత్ర తరిచి చూచుకొన్నకొలది మనస్సుకు విశ్రామస్థానము కనిపించలేదు. అనంత పాపాఘాతంలోనికి దిగిపోతున్నాడు. జడ్జిమెంటుడే (విచారణదినము) వచ్చింది. అచ్చట అతనే జడ్జి, అతనె ఫిర్యాది, అతనే ముద్దాయి, అతనే సాక్షి. మరెవ్వరు లేరు సర్వము అతనే. ప్రళయకాల ఝంఝామారుతము వలె మహోగ్రమగు తుపాను ఒకటి అతని మానసకుహరమునవీచుచున్నది. దుష్కర్మములన్ని చిన్నవి పెద్దవి ఒకటి తర్వాత ఒకటిసాక్ష్యమిస్తున్నాయి. "బీదబ్రాహ్మణునిపొలమునకు నీరు ఎక్కకుండాచేసి అమ్మించింది ఎవరు? నేనే. పొలాలుగదుముకొని తప్పుడు సాక్ష్యాలు పలికించింది ఎవరు? నేనే. ఉద్యోగాలు తీసేంచింది ఎవరు? నేనే. అనాథస్త్రీ ఆస్తి అక్రమంగా అమ్మించింది ఎవరు? నేనే. అధికారుల ప్రాపకము సంపాదించుటకు లంచములు పెట్టింది ఎవరు? నేనే." అని అతనిమస్తిష్కమునుండి వెడలు ప్రశ్నపరంపరకు తండోపతండములుగ "నేనే, నేనే" అని సాక్ష్యమిచ్చుటకు హృదయకవాటము దెరచుకొని బహిర్గతమగుచున్న పాపసందోహముచే అతనిగుండె బ్రద్దలై పోతున్నది. ఈ ఆలోచనలతో అతని శిరము పెటపెటలాడి వ్రక్కలై పోతున్నది. చేతులతో నదిమినను వస్త్రముతో బిగించినను నిలుచునట్లు లేదు. నిశితపాపతూణీరములు అతనిహృదయకుహరమున గ్రుచ్చుకొనుచున్నాయి. పాపదావాగ్నిలోదగ్ధమై పోతున్నాడు. ఈమహావిపత్సముద్రమున నీదులాడునప్పుడు పాపచింతలు దుష్కర్మములు తప్ప వేరొండు వెంట వచ్చుటలేదు. వద్దన్నను, దూరముగ దరిమివేసినను అవి

అతనివెంటనంటి వాని హృదయతాపమును వేమడుంగులు రెచ్చకొట్టుచున్నవి. దారపుత్రాదులు, బంధుమిత్రులు నిస్సహాయులైనారు. అతను ధనము కోరుటలేదు. భూములు కోరుటలేదు. ఇండ్లు వాకిళ్లు వాంఛించుటలేదు. మనశ్శాంతి కావాలె. అదిమానసికవ్యధ. ఆత్మపరితాపము. చేత్తోతీసివేసేదా! మాటల్తో ఓదార్చేదా!

పుటముపెట్టనిది బంగారు నిజస్వరూపం ఎట్లు విశదముగాదో అట్టులనే కలుషపూరిత మానవుడు పశ్చాత్తాపాగ్నిచే పరితప్తముకానిది ఆత్మనిజస్వరూపము గాంచజాలడు. వెంకట్రామయ్య తీవ్రపరితాపాగ్నిలో పరితప్తమైపోయినాడు. దైవనిర్ణీతమైన శిక్ష ననుభవించుటకు కృతనిశ్చయుడైనాడు. “నాపాపఫలము నేనే అను

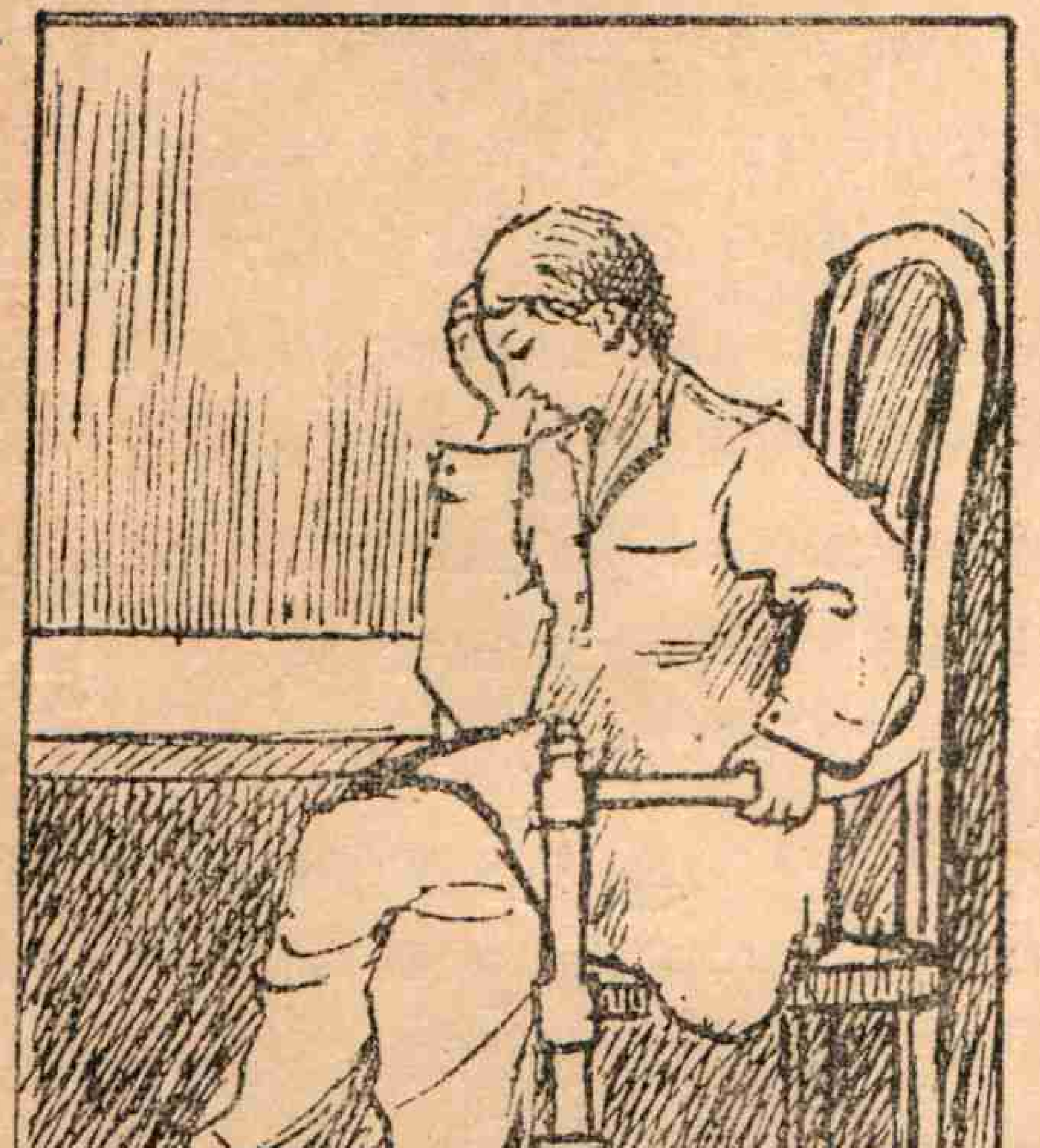

“నా పాపఫలము నేనే అనుభవించెదగాక.”

భవించెదగాక” అని అన్నపానీయములు మాని ఉపవాస వ్రతము సల్పినాడు.

౧౨

ఏషాస్య పరమాగతి రేషాస్య పరమాసమ్పత్,
దేషోస్య పరమో లోక ఏషోస్య పరమ ఆనందః.

పశ్చాత్తాపాగ్నియందు వెంకట్రామయ్య పాపసంచయం భస్మమైపోయింది. ఆత్మజ్ఞానము పొందినవాడు పరమాత్మను పొంది శాశ్వతానందం పొందజూచుట సహజమేకదా. వెంకట్రామయ్య నేడుభగవన్నామామృతము గ్రోలుచున్నాడు. భగవన్నామసంకీర్తనాతత్పరుడై,

“పరమానందముగోరు పరబ్రహ్మ భజన నింపారు
మనసా.
పరమభక్తులగోష్ఠినిజేరు పాయనిసత్యనిరతుడవై
వేమారు.

..................................”

అని గానముచేయుచున్నాడు.

వెంకట్రామయ్య సినతండ్రి కొడుకు నరసయ్య సచ్ఛీలుడు, ధర్మబుద్ధిగలవాడు. మంచి ఆస్తిపరుడు, నిర్ధనుడైన వెంకట్రామయ్యను అతను చేరదీసి పోషించుచున్నాడు. వెంకట్రామయ్య పెద్దవయస్సువచ్చినవాడగుటచే కాయకష్టము చేయలేకపోయినప్పటికిని నరసయ్య గృహకృత్యములందు సహాయపడుచు కాలము గడుపుచుండెను.

మాబస్తీల్లోకూడా వెంకట్రామయ్యను బోలు పరపీడనానంద నిమగ్నులు, నిరంతర ధనలక్ష్మీసేవా ధురంధరులు, నిరంకుశాధికారాభిలాషులు, కపటనాటక సూత్రధారులు, గోముఖవ్యాఘ్రములు ఎందరో గలరు. అధర్మవర్తనులై ఎంతకాలము మనగలరు. ‘ధర్మమేవ జయతే’ సర్వేజనాస్సుఖినోభవంతు.